

“Чујте Срби!”

“... Нећу сакрити од вас ништа битно од онога што сам видео, јер прави пријатељ није онај који вам ласка, већ онај који вам каже истину, целу истину.“

Овим речима почиње политички тестамент “Чујте Срби”, који је велики пријатељ српског народа, Арчибалд Рајс срочио непосредно пред своју изненадну смрт 1928. године и завештао га српском народу, и додаје: “Или ћете га прочитати, замислити се над његовим садржајем и из тога извући корист, или ћете га, пак, презрети, па ће онда она истинска србска душа, душа ваших хајдука

и јунака ратова за ослобођење, нестати са ваших простора.

То ће бити последња услуга коју могу да вам учиним.” После вербалног сукоба са бившим министром Капетановићем, који је рат провео у иностранству и постао ратни профитер, Рајс је пао на плочник испред своје куће, убијен речима увреде, које није могао да преболи. Последња његова жеља, исто тако неуобичајена, испуњена је. Његово срце, које је завештао српском роду, извађено је из груди, пренето на Кајмакчалан и постављено уз малу црквицу на врху планине да бди над победом и снатри уз кости, никад несахрањених Рајсових сабораца из Првог светског рата на врху Кајмакчалана.

Данас на Крфу, некадашњем седи-шту српске владе у избеглиштву, српски туристи, махом млади, купају се у делу мора названом “Плава гробница”, у које су, да још једном подсетимо, на вечни починак у дубине мора, спуштена тела од болести или исцрпљености преминулих српских бораца, који су прегазили албанске планине. Грци из пијетета према жртвама и херојима рата то не чине. Лаконски одговор неких наших сународника приупитаних зашто морају баш ту да се купају гласио је: “Па ваљда су они и гинули да се ми данас слободно купамо”. Још тада, у време писања тестаamenta, далеке нам 1928. године, Рајс је указивао на наопака размишљања код једног дела нашег народа налазећи их највећма међу политичарима или код самопрокламоване интелигенције, која се студирајући по европским универзитетским центрима никада није истински отргла од своје провинцијске, малограђанске баналности. Она је при повратку доносила са собом (услед сопствене менталне скучености, најчешће не разумевајући средину у којој се налази, механички усвајајући истргнувши из контекста) све оно површно, лоше и негативно из европске културе у Србију, при том себе представљајући и као цвет напретка српске омладине и визионаре светле будућности у којој ће Србија у најскорије време, захваљујући, коме ако не њима самима, заузети значајно место у Европи а водеће на Балкану. Ево шта о томе сам Рајс на неколико места у својој опоруци каже:

“... У набрајању ваших врлина нећу морати да вам говорим о ономе што ви називате “интелигенцијом”. Њоме ћу се позабавити тек у деловима посвећеним вашим манама. Срећом, ваш народ понајвише чине сељаци, а не ‘интелигенција’. ... Они (‘интелигенција’) презиру те глупаке који нису умели да избегну рат и који, чак, нису умели да извуку корист из победе. Они желе да живе ‘свој живот’, али не желе да се жртвују за друге. Шта им значи будућност земље кад они више неће бити ту?!... Опасан ветар вам захвата омладину и гаси онај прочишћавајући родољубиви пламен. За већину ваше садашње омладине родољубље се састоји од неке врсте зависти пуне мржње. Завиде земљама које су богатије или моћније од њихове и том понижавајући ем осећању накарадно дају оно лепо име родољубље. Истинско родољубље код ње нема ни одјека.

Одавати почаст изгинулима, сећати се њиховог жртвовања и трудити се да им будеш сличан, па који би савремени младић или девојка био толико глуп да то учини? Онда више не би могли да мисле на себе, морали би да признају да немају никаквих заслуга, а да их старији имају много. Таман посла, није савремени младић тражио да дође на овај свет. Створен је вољом и ради задовољства старијих, а животом мора да плаћа ту вољу и то задовољство. Ни- шта им он не дугује, већ су они који су га донели на ову земљу дужни да му обезбеде средства за живот без много брига. Другим речима, савремени младић сматра да није његово да обезбеђује живот држави, него да је држава дужна да њему прибави све како би он могао да води што је могуће пријатнији живот. За њега је држава права крава музара... .. Једна од врлина која је код многих међу вама ишчезла јесте захвалност. Постојала је, то доказују ваша стара народна поезија и споменици које су оставили ваши преци. Данас се захвалност склонила међу сиротињу. Она се сећа, она исказује, понекад на дирљив начин своју захвалност..”

Данас када је прошло готово осамдесет година од кад је тестамент и упозорење писано, његова трагична тачност потпуна је и видљива на сваком месту и у сваком моменту. Морална рђа нагризла је до данас већину и на- жалост све слојеве друштва. Село у које се Рајс толико уздао, у његов здрав и поштен сој у протеклих педесет година, расељено је и запуштено. Српски сељак и домаћин исмејан и обешчашћен је а затим најурен (перфидним одузимањем имовине, оснивањем задруга) са села и данас његови потомци отуђени и дезоријентисани, наизглед својом вољом, а у ствари силом прилика, живе и раде у градовима, варош ицама, паланкама, како се ко сна- шао. То чини данас већину чиновни- чког апарата који је махом апатичан, незаинтересован и лаком на садашњицу. Таквим се народом лако влада. “... ”

Безмало, рекло би се да управљачка класа ваше земље мрзи оне који су учинили услуге вашој отаџбини. У случају многих ваших садашњих моћника то се може објаснити чињеницом да су ти добротинитељи ваше нације жив прекор онима који ништа нису дали својој земљи, већ су своју памет користили само да би себи пронашли лепо намештење и да би се обогатили. Но зашто се други поводе за њима или им у најмању руку, дозвољавају да увредљивом незахвалношћу плаћају учињене услуге?

Да је данас тако, скорашњи пример је и да су градске власти, (рецимо и то на крају овог подсећања на опомене којима нас је Рајс задужио), недавно приликом изградње бицикличке стазе подно Калемегданске тврђаве, на самом ушћу Саве у Дунав, случајно превиделе споменик браниоцима Београда из Првог светског рата, рад вајара Коље Милуновића и повадили камење из самог постамента поплочаног у облику крста и да су после ургенције, тј. добронамерног указивања на скрнављење некадашњег, крвљу натопљеног, попришта најодлучније битке за слободу Београда, опет случајно или намерно кориговали своје планове (одобрене и од Завода за заштиту споменика културе) тако што су стазу измакли за само пет метара даље од планиране позиције. И шта је горе, да ли ако је то случајно или ако је намерно? Ко су сви ти људи, стручњаци, интелигенција, политичари, чиновници који су учинили такву врсту “превида” (четири хиљаде погинулих бранилаца Београда) и такву накнадну исправку и колико их је у овом случају? Колико их је уопште кад се саберу сви досадашњи овакви “превиди”? “... ”

Тако сте обистинили Бизмаркове речи који је када га је неко упитао за мишљење о србском народу током Берлинске конференције 1878. године, рекао: ’Ако у Србији сретнете човека који носи кошуљу преко панталона, можете се у њега поуздати. То је честита и поштена људина. Ако, међутим, кошуљу упасује у паталоне, он постаје лопужа.’ ”

Потомци оних са упасаним кошуљама, на које је још Бизмарк упозоравао су они исти што се купају (без икаквих кошуља) у “Плавој гробници” и возе бицикле преко споменичког платоа подно Калемегдана. И да их питамо зашто бицикличка стаза није могла да прође још двадесетак метара даље уз саму ивицу овог светог места а бициклисти кроз хлад крошњи уз

пругу наставе још угодније своју забаву и рекреацију, њихов одговор би био: “Па шта смета и овако, зар нису сви они и гинули да ми данас можемо слободно да возимо бицикле”.

Рајсова упитаност није до сада нашла прави одговор: “Како је нација као што је србска, допустила да је подјарми шака себичних и подмитљивих политичара, гнусних шићарџија, презира достојних забушаната, профитера и зеленаша?”

Верујући још онда у будућност српског народа као што би и данас, Рајс поручује: “У вашим рукама је ваша судбина: блистава будућност или ропство!”